

**ბარბარე ჯორჯაძის აღზღვიანების ქართული
სალიტერატურო ენის ისტორიაში**

**For the place of Barbare Jorjadze In the history
of Georgian literary language**

იამზე ვაშაკიძე

კავკასიის უნივერსიტეტი
საქართველო, თბილისი

Iamze Vashakidze

Caucasus University
Georgia, Tbilisi

ABSTRACT

From the point of view of studying the history of the Georgian literary language, the second half of the XIX century is a very remarkable period, when according to the current anti-Georgian political course in the country, the struggle of the advanced Georgian society to save the literary language intensifies. The battle is led by the generation of 60s inspired by the national spirit, under the leadership of Ilia Chavchavadze. Contrary to the policy of becoming Russian, the leading society begins to focus on the current issues of literary language and writing; in this case, the basement was created by the representatives of the generation of the 50s gathered in the magazine „Tsiskari“, among whom there was the writer and publicist Barbare Jorjadze, to implement main changes in this direction.

The aim of the present study is to determine the importance of the individual figures who contributed to the development of the history of the Georgian literary language as a unified continuous process. The controversy with Barbare Jorjadze, besides the fact it rise great interest from the public and made the controversial issues of the language the subject of wide discussion, opened the barriers to Ilia Chavchavadze too perfectly presented his linguistic concept, which is still in the sphere of interest of specialists.

Our conclusion is as follows:

1. Barbare Jorjadze is a representative of the generation „brought up at home“ according to the outdated literary norms of Anton Katholikos, who does not have the ability to take into account the developments in the language according to the new era. In contrast, Ilia Chavchavadze, who shares advanced Russian and European ideas

and is educated in higher education outside Georgia, has access to general language changes, in general; It is a great service of Ilia Chavchavadze and his generation to establish a unified literary style, remove outdated letters from the alphabet, separation of borrowed words and linguistic mistakes (barbarisms) in the foreign language lexical stream and in general, the solution of all the disputable language issues that were still the subject of public discussion, in the first half of the nineteenth century.

2. Against the background of aforesaid controversy, it is clearly visible a great service of Barbare Jorjadze, a worthy representative of the advanced society of the 50s of XIX century, in the process of creating a literary language: based on the principle of protection of inheritance, the merits of Barbare Jorjadze (as well as her generation) should be appreciated, as a necessary preparatory stage for the language democracy reforms carried out in the 1960s. With such an approach, the history of the creation of written language will be renovated in front of our eyes, as a continuous process; in this process, there are some bibliophiles of the XIX century in the appropriate place, as well as Anton Katholikos and the defenders of his norms, and then - the 60s.

საკვანძო სიტყვები: ბარბარე ჯორჯაძე, ილია ჭავჭავაძე, სამწიგნობრო ენის სადავო საკითხები.

Keywords: Barbare Jorjadze, Ilia Chavchavadze, Controversial Issues of Literary Language.

ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის შესწავლის თვალსაზრისით, უაღრესად საყურადღებო პერიოდია XIX საუკუნის მეორე ნახევარი, როდესაც ქვეყანაში მიმდინარე ანტიქართული პოლიტიკური კურსის კვალდაკვალ ძლიერდება მოწინავე ქართველი საზოგადოების ბრძოლა ეროვნული ცნობიერების მთავარი დასაყრდენის – სამწიგნობრო ენის გადასარჩენად.

ქართული ენის უფლებების დაცვისათვის ბრძოლას წარმართავს ეროვნული სულისკვეთებით განმსჭვალული 60-იანელთა თაობა თავისი იდეური ხელმძღვანელის – ილია ჭავჭავაძის თაოსნობით (ფუტკარაძე... 2012: 213-215). გამარჯვებული პოლიტიკის საპირისპიროდ, იწყება მოწინავე საზოგადოების ორიენტირება სალიტერატურო ენისა და მწერლობის აქტუალურ საკითხებზე, როგორცაა: ერთიანი სამწერლობო სტილის შემუშავება, ორთოგრაფიის გამარტივება, ენაში შემოსული უცხო სიტყვების სათანადო კვალიფიკაცია, საუკუნოვანი ტერმინოლოგიური ტრადიციების განახლება და სხვ. ამ მიმართულებით საეტაპო მნიშვნელობის ცვლილებების განხორციელებისათვის ნოყიერი ნიადაგი შექმნეს ჯერ კიდევ ჟურნალ „ცისკარში“ შემოკრებილმა 50-იანი წლების თაობის წარმომადგენლებმა. მათ შორისაა მწერალი და პუბლიცისტი ქალი ბარბარე ჯორჯაძე.

ბარბარე ჯორჯაძის საზოგადოებრივი პორტრეტის შესაქმნელად ჩვენი ყურადღება მიიქცია თანამედროვეთა შეფასებებმა, რომლებიც მისდამი მიძღვნილ ლექსებშია წარმოდგენილი; მაგ., გიორგი ანდრონიკოვისა და გიორგი თუმანოვის ლექსებიდან¹ გამომდინარე, საერთო აზრის თანახმად (და ეს აზრი გაზიარებულია სამეცნიერო ლიტერატურაშიც), ბარბარე ჯორჯაძე „ივერიელთ ქალთა“ შორის გამოირჩა, როგორც მწერალი, ქართული ენის დაუღალავი მუშაკი – „მეშრომე ქართველთ ენისთვის“; სხვა ნიჭიერი ქალბატონებისაგან განსხვავებით, იგი ჩრდილში არ იდგა – თავისი „კალმით ნაღვაწით“ ხელს უწყობდა მწერლობის განვითარებას და იყო „თანაშემწე ჩვენისა მხარის!..“

ბ. ჯორჯაძის ძმის – რაფიელ ერისთავის პირად არქივში დაცული წერილიდან ჩანს, რომ ბარბარეს განზრახული ჰქონია დედაენის სახელმძღვანელოს შედგენაც, რათა პატარებისათვის ანბანის სწავლის გასაადვილებლად გარკვეული ცვლილებები შეეტანა სწავლების მეთოდებში (დამბაშიძე 2020: 67-68).

ბ. ჯორჯაძე აქტიურად თანამშრომლობს მაშინდელ ერთადერთ პერიოდულ ორგანოსთან და ბეჭდავს მხატვრულ ნაწარმოებებსა თუ კრიტიკულ წერილებს. მას გაცნობიერებული აქვს, ერთი მხრივ, ჟურნალის განსაკუთრებული დანიშნულება და, მეორე მხრივ, საკუთარი მოქალაქეობრივი ვალი, რასაც მოწმობს მისი სიტყვები პოლემიკური

¹ გიორგი ანდრონიკოვი:

„ივერიელთ ქალთა შორის აღმოჩნდი მწერლად,
რომლით ღირსი ხარ ტკბილსა სიმზედ გვეყვანდე სამღერლად;
მადლობას გძღვნიდეთ შრომისათვის, როგორც მეშრომეს
ქართველთ ენისთვის და ცისკრისა დამამშვენებელს.
ვუწყით: მრავალნი ნიჭით სავსე ქალნი მეფობენ,
გარნა კრძალვითა უაზრობით სრულად მკრთალობენ;
შენ ოდენ მათში აღმოხრწყინდი წმინდად მგრძნობელად:
კალმით ნაღვაწით ყურთა ჩვენთა დამატკბობელად.
კვალად ამას გთხოვთ შენს ბუნებითს ნიჭთა სიმდიდრეს
მოჰყვენდე ცისკარს და იგ ქართველთ გულსა ატკბობდეს;
მაშინ იქნები აღურაცხელ მყოფი საქებლად,
და შემოგწირავს მადლობასა დაუცხრომებლად.
კახი, შენისა კალმის მნახი, „მრავალყამიერს“
შენს სიცოცხლისას გიგალობებს სოფელს ამიერს;
მასთან ჯილდოთ შენ მოგეცემის კურთხვა ზენარის,
რა რომ იქნები თანაშემწე ჩვენისა მხარის!..“ (ცისკარი 1861, №3: 422-423).

გიორგი თუმანოვი:

„უცხოთა კალმითა განგვინათლე მარტის ცისკარი...
ნუ დადუმდები, გაგვაგონე ტკბილ საუბარი...
ივერიელნი გევედრებით ლექსთ მოყოლასა,
ნუ დაუტევებ შენთ სიტყვების ისართ სროლასა...
ბვირფასო უნჯო, მშვენიერო და უაღრესო,
ოქროთ მოიმკის, რაც ცისკარში კალმით დათესო...
მალმალ გვიჩვენე ბუნებითი ნიჭი და ძალნი,
ძველი მწერლობა გვაპოვნინე, მოგვეც ახალნი...“ (ცისკარი 1861, №6: 120-121).

წერილიდან „პასუხს პასუხი“: „ვჰსწერთ ჩვენ არა დიდებისათვის, რომ დიდება შევიძინოთ... არამედ ცისკრისათვის, რომ ეგების როგორმე შევიმაგროთ დედის ერთა ჟურნალი...“ (ცისკარი 1861, №5: 44).

ბ. ჯორჯაძის თაობის დამსახურებაა, რომ 50-იანი წლებიდან ჟურნალ „ცისკრის“ ფურცლებზე იწერება სტატიები ქართული სალიტერატურო ენის პრობლემებზე, „ქართული სიტყვიერების განსჯისა და მისი წარმატებისათვის“ (ცისკარი 1860, №6: 104);² შესაბამისად, თავს იყრის ენის ყველა ის სადავო საკითხი, რომლებიც შემდეგ ი. ჭავჭავაძის თაობამ გადაწყვიტა.

სამეცნიერო ლიტერატურაში გავრცელებული შეხედულებით, ბარბარე ჯორჯაძეს, როგორც თავისი დროისათვის განათლებულ ქალბატონს, ეყო გამბედაობა, ენისა და ლიტერატურის პრობლემურ საკითხებზე პოლემიკაში გაჰყოლოდა ილია ჭავჭავაძეს. როგორც ცნობილია, პოლემიკა დაიწყო ი. ჭავჭავაძის წერილით: „ორიოდე სიტყვა თავად რევაზ შალვას ძის ერისთავის კაზლოვიდგან „შეშლილის“ თარგმანზედა“ (ცისკარი 1861, №4: 556-594) და გაგრძელდა საპასუხო წერილებით ბ.ჯორჯაძის, გ.ბარათაშვილის, საკუთრივ, რევ. ერისთავის, ს. ლექსიევ-მესხიევისა და სხვათა მხრიდან. განსაკუთრებული აქტიურობა გამოავლინა სწორედ ბ. ჯორჯაძემ, რომელმაც ორი პოლემიკური წერილი შექმნა: „თ. ილია ჭავჭავაძის კრიტიკაზე“ (ცისკარი 1861, №5: 33-45) და „პასუხს პასუხი“ (ცისკარი 1861, №9: 86-106).

ბარბარე ჯორჯაძისა და ილია ჭავჭავაძის პოლემიკა სიმბოლურად ასახავს სამწიგნობრო ქართულის პრობლემურ საკითხებზე არსებულ განსხვავებულ პოზიციებს ორი თაობისა, რომელთაც აერთიანებთ მშობლიური ენის სიყვარული, მისი წინმსვლელობისათვის ზრუნვა და გამოსავლის ძიების მცდელობა.

მიანც რა არის პოზიტიური აღნიშნულ პოლემიკაში? – ჩვენი პასუხი ასეთია: დაპირისპირების ხერხი ერთ-ერთი აქტიური საშუალებაა ლოგიკურად სწორი პოზიციის ჩამოსაყალიბებლად, კერძოდ:

ბარბარე ჯორჯაძესთან პოლემიკამ, გარდა იმისა, რომ საზოგადოების მხრიდან დიდი ინტერესი გამოიწვია და ფართო მსჯელობის საგნად აქცია ენის სადავო საკითხები, მეტი გასაქანი მისცა ი. ჭავჭავაძესაც, სრულყოფილად წარმოეჩინა თავისი ენობრივი კონცეფცია, რომელიც დღესაც საყურადღებოა სპეციალისტთათვის.

ქვემოთ წარმოვადგენთ ბარბარე ჯორჯაძის დაკვირვებებს მისი პოლემიკური წერილებიდან. ეს დაკვირვებები, თეორიული თუ პრაქტიკული თვალსაზრისით, მისივე პერიოდის ქართული ენათმეცნიერული

² ასეთია, მაგ., ლ. არდაზიანის, ალ. ჯამბაკურ-ორბელიანის, დ. ბაქრაძის, და სხვათა წერილები ერთიანი სალიტერატურო ენის ფორმირების აუცილებლობაზე, ფრაზის ქართული ბუნების დაცვაზე, უცხო სიტყვების შესახებ და სხვ. (მსჯელობისთვის იხ. ვაშაკიძე 2009: 52-66).

აზროვნების მემკვიდრეობას წარმოადგენს და ავსებს განვითარების უწყვეტ ხაზს, რომელსაც მოვყავართ თანამედროვე ენათმეცნიერებამდე:

1. ბ. ჯორჯაძე, როგორც ძველი სამწერლობო ტრადიციებისა და ანტონ კათალიკოსის „სამი სტილის“ თეორიის დამცველი, ი. ჭავჭავაძეს საყვედურობს „დარბაისლურ ენაში“ „უშვერი, მორყენილი და ბიჭბუჭების სიტყვების შემოტანას“ (ცისკარი 1861, №5: 41). ანალოგიურად, „სამგვარი – მაღალი, საშუალო და მდაბალი წერის“ სხვა მომხრეებმაც: ს. ალექსიევ-მესხივემა და გ. ბარათოვმა ი. ჭავჭავაძეს უსაფუძვლოდ დასდეს ბრალი, რომ თუმცა „უნებურად და შეუგნებლად“, მაგრამ „უწყალოდ ამახინჯებდა და ამდაბლებდა ქართულს სიტყვიერებას“, „ჩივიკებრ ჰკოდავდა და... ზნეობრივად ჰრყენიდა“, „ჩორჩო ბაზარში“ კრებდა „ნამდვილს ქართულს სიტყვებს“ (ცისკარი 1861, №6: 257, 165).

ცხადია, წინა თაობის წარმომადგენლები ეწინააღმდეგებიან სამწერლობო ქართულში ხალხის ცოცხალი მეტყველებიდან მომდინარე ლექსიკის შემოტანას – ენის გახალხურების პროცესს, რომელსაც ილია წარმართავდა. სწორედ ამ გზით ილია ჭავჭავაძემ, ხელმძღვანელობდა რა დასავლეთ ევროპასა და რუსეთში ენის დემოკრატიზაციის „უკვე სავესებით გამოკვეთილი და ჩამოყალიბებული პრინციპებით“ (უთურგაძე 1989: 40), ხელი შეუწყო ცალ-ცალკე არსებული ზეპირი მეტყველებისა და ანტონ კათალიკოსის სქოლასტიკის ჩარჩოებში მოქცეული „წიგნის ენის“ დაახლოებას – ნაირსტილოვანის ნაცვლად, ხალხის მეტყველებაზე დაფუძნებული ერთიანი სამწერლობო ენის ფორმირებას.

2. ორთოგრაფიის გამარტივების თემაზე მსჯელობის დროს ბ.ჯორჯაძე ყურადღებას ამახვილებს ბგერაზე, მის დანიშნულებაზე, რომ ბგერა ბუნებას გარკვეული რაოდენობით მოუცია ენაში მარცვალთა შესადგენად; მარცვლებისგან სხვადასხვა მნიშვნელობის სიტყვები მიიღება, ხოლო სიტყვებისგან – ფრაზები: „რადენი მოუცია ბუნებას ჩვენთვის ხმა (/ ბგერა – ი.ვ.) გამოხატვისათვის სიტყვათა, ვითარ შეუერთებია მას ესე ხმანი შედგენისათვის მარცვალთა, თუ ვითარ შედგენილან მარცვალთაგან სიტყვანი, რომელთათვისაცა განუწყესებიათ სხვა და სხვა გვარი სახე მნიშვნელობისამებრ გამოხატვისა და რომლისა კანონით განუსაზღვრავთ შეერთება სხვა და სხვა სიტყუათა, რათა შედგენილ იქმნენ პირველ დაწყებითნი აზრნი შეერთებულ სიტყუათა“ (ცისკარი 1861, №5: 35-36).

ბ. ჯორჯაძე მსჯელობს თანამედროვე ტერმინოლოგიით, ბგერის სიტყვათგანმასხვავებელ ფუნქციაზე, როდესაც წერს: „ერთს ასოს შეუძლიან მრთელის აზრის დაკარგვა, მრთელის სიტყვის შეცვლა“ (ცისკარი 1861, №9: 96). ამ თეორიულად სწორი დებულებისათვის მას მაგალითებად მოჰყავს ყვავის ბარტყი – ჰყვავის მამული ტიპის კონტექსტები. ანალოგიური შინაარსისაა სარდიონ ალექსიევ-მესხივეის შენიშვნაც, რომ ანბანიდან ასო ჯ-ს ამოღების შემთხვევაში ორი სიტყვა: ხელი (გიჟი) და ჯელი (სხეულის ორგანო) დაკარგავდა განსხვავებას მნიშვნელობის მხრივ (ცისკარი 1861 №6: 254).

წარმოდგენილი მაგალითების შემთხვევაში მართებულია ი. ჭავჭავაძისეული მიდგომა, რომ სიტყვას აზრს კონტექსტი აძლევს და არა ბგერა (ჭავჭავაძე 1991: 116).

საკითხი, რომელზეც ბ. ჯორჯაძე და მისი მომხრენი მსჯელობენ, პრაქტიკულად სხვაგვარ გადაწყვეტას ექვემდებარება, კერძოდ: ი. ჭავჭავაძემ თავის წერილში „პასუხი“ დაასაბუთა, რომ ენაში, მუდმივად მიმდინარე ცვლილებების გამო, „კანონები, ერთ დროს საჭირონი“, აღარ გამოდგება; „უწინდელს ენაში“ „ფ“ და „იე“ „ა“ და „ი“, „ჯ“ და „ვი“, „ჭ“ და „ჰოი“ ასოთა შორის ადრე „სწორედაც უნდა ყოფილიყო“ განსხვავება, რომელიც უკვე აღარ ჩანდა თანამედროვე საზოგადოების მეტყველებაში – „ხალხის სიტყვის გამოთქმაში“. ი. ჭავჭავაძემ, საერთაშორისო გამოცდილებაზე დაყრდნობით (კერძოდ, ევროპასა და რუსეთში ანბანისა და მართლწერის გამარტივების ანალოგიური ტენდენცია იყო), მართებულად გადაჭრა ქართული ანბანიდან მოძველებული ასოების ამოღების საკითხი (ჭავჭავაძე 1991: 44-46).

რაც შეეხება ქართული ფონემატური სტრუქტურისათვის უცხო ჭეხვას, მასაც მოძველებული ასოების ბედი ეწია, თუმცა მოგვიანებით ილია და მასთან ერთად „ივერიის“ რედაქცია კვლავ დაუბრუნდნენ ჭ-ს ხმარებას (ვაშაკიძე 2009: 59).

ყვავის – ჰყვავის ფორმები თანამედროვე ეტაპზე განიხილება ნორმატიულ და არანორმატიულ ვარიანტებად; შესაბამისად, ბ. ჯორჯაძის ზემოთ წარმოდგენილი მსჯელობა ამყარებს პროფ. ბ. ჯორბენაძის დაკვირვებას, რომ აქ შეგვიძლია ვიმსჯელოთ „ლექსიკურ და გრამატიკულ მნიშვნელობათა ფაკულტატიური განსხვავების ტენდენციაზე“ (ჯორბენაძე 1985: 143).

3. ბ. ჯორჯაძისათვის, ისევე როგორც მისი თაობის სხვა წარმომადგენელთათვის, გაუგებარია ენაში შემოსული უცხოენოვანი ლექსიკური ნაკადის არაერთგვაროვნება; ის ახსნას ითხოვს: თუკი ილია იყენებს სიტყვებს: „ესტეტიკური“, „სენტიმენტალური“ და სხვ., რატომ უნდა „დაიცინებოდნენ“ სხვები „ზადაჩა“, „ოსტროვები“ ტიპის სიტყვების გამოყენების გამო (ცისკარი 1861, №9: 41). ანალოგიურად სვამს საკითხს რევ. ერისთავიც (ცისკარი 1861, №5: 89); „იმერთ თავადი“ ირაკლი ლორთქიფანიძე წინააღმდეგია საერთოდ უცხო სიტყვების ენაში შემოტანისა (ლორთქიფანიძე 1857: 45).

ი. ჭავჭავაძე თავის წერილებში მკაფიოდ მიჯნავს ენისათვის „საჭირო“ და „არასაჭირო“ სიტყვებს, თანამედროვე ტერმინოლოგიით, ინტერნაციონალიზმებსა და ბარბარიზმებს. სიტყვა „კრიტიკის“ მაგალითზე ის ასაბუთებს, რომ საერთაშორისო სიტყვების შემოტანა გამართლებულია ენაში „თანასწორ მნიშვნელობის სიტყვების“ არქონის გამო; „ყოველ ხალხსა, ცოტაოდენ განვითარებულს და ფეხშედგმულს ევროპიის განათლებაში, შემოუტანია და მიუღია ეგ სიტყვები“; შესაბამისად, დასაძრახისი არ არის მათი გამოყენება, განსხვავებით „ოსტროვები“ და „ლინიები“ ტიპის სიტყვებისაგან (ჭავჭავაძე, 1991: 38, 56-57).

4. საყურადღებოა ბ. ჯორჯაძის დაკვირვება სიტყვათა შერჩევაზე, რაც მნიშვნელოვანი საკითხია თანამედროვე სტილისტიკური კვლევისათვის. ამ მიმართულებით მსჯელობა გამოიწვია ი. ჭავჭავაძის ლექსში გამოყენებულმა სიტყვებმა: „ჰსჰყივის“, „ობოლი“ შემდეგ ფრაზებში: „აგერ მერცხალი ჰსჰყივის“, „ვაზი ობოლი“. ბ. ჯორჯაძის დაკვირვებით, პოეტი თავისუფალია თავის წარმოსახვაში, მაგრამ ეს არ ხსნის სიტყვათა შერჩევის პრობლემას (ცისკარი 1861, №5: 39).

ილია იზიარებს ბ. ჯორჯაძის შენიშვნას პირველ სიტყვასთან დაკავშირებით; წერს, რომ ზმნა „ჰსჰყივის“ ლექსში „უხერხოდ... არის ხმარებული“; სტილური გაუმართაობის კომპენსირებას კი ცდილობს იმის მტკიცებით, რომ „ჰსჰყივის“ ფორმა „ლექსის აზრს არ აზნელებს“; რაც შეეხება მეორე სიტყვას, ილია აქ პოზიციას არ თმობს და მართალიცაა; როგორც პოლემიკიდან ჩანს, ბ. ჯორჯაძეს ეს „ზედშესრული“ „ერთის, ...საშინელი დიდის და ნათელის, ...ძვირფასის“ მნიშვნელობით მხოლოდ მარგალიტთან კონტექსტში „გაუგონია“ (ცისკარი 1861, №9: 104) – იგულისხმება რუსთველისეული ფრაზა „ვით მარგალიტი ობოლი“; ილიასთვის კი უცხო არ არის სიტყვა „ობოლის“ სხვა კონტექსტებში გამოყენებაც (ჭავჭავაძე 1991: 48).³

ბ. ჯორჯაძეს შეუმჩნეველი არ რჩება სტილისტური ხარვეზი ილიას წერილში; ის სწორად მსჯელობს კონკრეტულ მაგალითზე: „ძალიან უპატარესა“ თუ ძალიან არის, უპატარესი რაღა საჭიროა, თუ უპატარესი არის, ძალიან მგონია მეტი იყოს“ (ცისკარი 1861, №5: 40).

5. გასაზიარებელია ბ. ჯორჯაძის დაკვირვება, რომ სიტყვა, როგორც ფრაზის ნაწილი და როგორც რთული სიტყვის შემადგენელი, არ შეიძლება ერთნაირად ბოლოვდებოდეს; ილია ცდილობს დაამტკიცოს, რომ სუბუქ ფორმას ფრაზაში „სუბუქ ფრთითა“ ისევე არ სჭირდება დაბოლოება, როგორც თვალ- და პირ- ფორმებს სიტყვებში: „თვალ-დაკვირვებით“ და „პირ-მცინარი“. ბ. ჯორჯაძე მას არ ეთანხმება და განმარტავს, რომ ეს ერთი და იგივე შემთხვევა არ არის: „სუბუქ ფრთით“ „ორი ლექსია“ (ორი სიტყვა – ი. ვ.), ხოლო „თვალ-დაკვირვებით“, ისევე როგორც „პირ-მცინარი“ – ერთი სიტყვაა, „ერთათ ითქმის“ (ცისკარი 1861, №9: 103).

ის ფაქტი, რომ ბ. ჯორჯაძე აქტიურად ერთვება ენის საკითხებზე პოლემიკაში ისე, რომ ზოგჯერ ილია ჭავჭავაძეს „თავის მართლებაც“ უწევს, გვაძლევს საფუძველს, დავრწმუნდეთ მის ენობრივ შესაძლებლობებში, რომელთაც განვითარების დიდი პერსპექტივა ექნებოდა სხვა რეალობაში.

ბ. ჯორჯაძეს კარგად ესმის: პრობლემური საკითხების გადაწყვეტა შეუძლებელია შეურიგებლობის შემთხვევაში, რაც არის „მიზეზი ყოვლისა ბოროტისა“ (ცისკარი 1861, №9: 86). ის კეთილგანწყობილია ახალი თაობის

³ შდრ., აჭარულ დიალექტში დღეს აქტიურად გამოიყენება ფრაზა „ობოლი ნიორი“ ნივრის ერთი მსხვილი კბილისაგან შემდგარი თავის მნიშვნელობით (ი. ვ.).

მიმართ, რომლისგანაც „მამული ...მოელის ბევრს კეთილს“ (იქვე: 105); აღიარებს რა ახალი ძალის უპირატესობას, შერიგებას სთავაზობს ილიას: „დიდო პოეტო! ახლა კი დრო არის შევრიგდეთ დალოცვილო, კარგათ იცით და დარწმუნებულნი ხართ, აქ მარტოობა არა არის რა, არც ყმაზედ და არც მამულზედ, არამედ მცირე დავა სიტყვიერების ღირსების დაცვაზედ და, ეს შერიგებაც ამით იქნება“ (ცისკარი 1861, №9: 106).

ჩვენი მსჯელობა ასე შეიძლება შევაჯამოთ:

I. ბარბარე ჯორჯაძე ანტონ კათალიკოსის მოძველებულ სალიტერატურო ნორმებზე „შინ გაზრდილი“ თაობის წარმომადგენელია, რომელსაც არ შესწევს უნარი, აღლო აულოს ენაში ახალი ეპოქის შესაბამისად განვითარებულ მოვლენებს. მისგან განსხვავებით, საქართველოს ფარგლებს გარეთ უმაღლეს სასწავლებელში განათლებამიღებულ, მოწინავე რუსულ და ევროპულ იდეებს ნაზიარებ ილია ჭავჭავაძეს აქვს წვდომა ზოგადად ენაში მიმდინარე საყოველთაო ცვლილებებზე; სწორედ ილია ჭავჭავაძისა და მისი თაობის დამსახურებაა ერთიანი სამწერლობო სტილის დამკვიდრება, ქართული ანბანიდან მოძველებული ასო-ნიშნების ამოღება, უცხოენოვან ლექსიკურ ნაკადში ნასესხობებისა და ბარბარიზმების გამიჯვნა და, ზოგადად, ენის ყველა იმ სადავო საკითხის გადაწყვეტა, რომლებიც ჯერ კიდევ XIX საუკუნის I ნახევარში იყო საზოგადოებრივი განხილვის საგანი.

II. ზემოაღნიშნული პოლემიკის ფონზე მკაფიოდ იკვეთება XIX საუკუნის 50-იანი წლების მოწინავე საზოგადოების ღირსეული წარმომადგენლის – ბ. ჯორჯაძის დამსახურება სალიტერატურო ენის ქმნადობის პროცესში: მემკვიდრეობითობის დაცვის პრინციპიდან გამომდინარე, ბარბარე ჯორჯაძის (შესაბამისად, მისი თაობის) ღვაწლი უნდა შეფასდეს, როგორც აუცილებელი მოსამზადებელი ეტაპი 60-იან წლებში გატარებული ენის დემოკრატიზაციის რეფორმებისათვის. ასეთი მიდგომით, სამწერლობო ენის ქმნადობის ისტორია ჩვენ თვალწინ აღდგება, როგორც უწყვეტი პროცესი; ამ პროცესში შესაბამისი ადგილი უჭირავთ როგორც, მაგალითად, XI-XII საუკუნეების მწიგნობრებს, ისე ანტონ კათალიკოსსა და მისი ნორმების დამცველებს, მათ შემდეგ კი – 60-იანელებს.

გამოყვებული ლიტერატურა და წყაროები

ვაშაკიძე 2009: ვაშაკიძე ი., ტერმინთშემოქმედების პრინციპები XIX საუკუნის II ნახევრის საქართველოში. თბილისი, 2009.

ლორთქიფანიძე 1857: ლორთქიფანიძე ი., ჰსჯა. ჟურნალი „ცისკარი“, №7, 1857.

უთურგაიძე 1989: უთურგაიძე თ., ილია და სალიტერატურო ქართული, ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, წიგნი IX. თბილისი, 1989.

ფუტკარაძე... 2012: ფუტკარაძე ტ., ვაშაკიძე ი., ილია ჭავჭავაძის ენობრივი კონცეფციის ძირითადი ასპექტები, ჟურნალი ქართველური მემკვიდრეობა, ტ. XVI. ქუთაისი, 2012.

ღამბაშიძე 2020: ღამბაშიძე ნ., ქალთა ლიტერატურულ-პუბლიცისტური მოღვაწეობა XIX საუკუნეში, სადოქტორო დისერტაცია, თბილისი, 2020.

<http://dl.sangu.edu.ge> › pdf › nestanghambashidze

ჭავჭავაძე 1991: ჭავჭავაძე ი., თხზულებანი, ტ. V, კრიტიკა. თბილისი, 1991.

ჯორბენაძე 1985: ჯორბენაძე ზ., ქართული ენის ფაკულტატიური გრამატიკის საკითხები. თბილისი, 1985.

ცისკარი 1860: ჟურნალი „ცისკარი“, №6, 1860.

ცისკარი 1861: ჟურნალი „ცისკარი“, №1, 3, 4, 5, 6, 9, 1861.

ცისკარი 1865: ჟურნალი „ცისკარი“, №6, 1865.